

JAMIE BARTLETT este autorul bestsellerelor *The Dark Net*, care analizează secretele bine păstrate ale internetului, și *Radicals Chasing Utopia: Inside the Rogue Movements Trying to Change the World*. Este directorul Centrului pentru Analiză Social Media din cadrul organizației Demos. Scrie despre tehnologie și despre schimbările aduse de internet politici și societății la *Spectator*, *Telegraph* și alte publicații. În 2017, a prezentat documentarul BBC Two în două părți *The Secrets of Silicon Valley*. Trăiește la Londra.

JAMIE BARTLETT

OAMENI VS TEHNOLOGIE

INTERNETUL TREBUIA SĂ NE ELIBEREZE

Traducere din limba engleză
ALEXANDRA FLORESCU

NEMIRA

absențelor mele îndelungate (mai ales mulțumiri lui Carl, Alex și Josh).

Le mulțumesc prietenilor, familiei și experților care s-au uitat prin carte și au avut observații valoroase: AKJ, Jon Birdwell, Tom Chatfield, Bob Greifinger, Alan Locky, Polly Mackenzie, Martin Moore, Rick Muir, Simon Parker, Jack Rampling, Jeremy Reffin, Leo Sands, Thom Townsend și Alex Whitcroft. Pentru toți autorii care scriu cărți și vor să le publice: dați-vă la citit variantele devreme și frecvent, vă va ușura munca considerabil. Eu am avut ajutorul unui cercetător a cărui muncă și dedicație le depășeau până și pe ale mele: Cristopher Lambin. Multe mulțumiri, Chris! Îi mulțumesc și lui Alice Reffin, care mi-a fost de imens ajutor.

O parte dintre interviurile din această carte au fost făcute pentru seria BBC 2 *Secretele Silicon Valley*. Le sunt recunoscător celor care au fost de acord să participe, precum și echipei incredibile cu care am lucrat, mai ales lui Ammar, Jack, Jamie (x2), Kerianna, Mike, Sam, Seb și Tristan.

În final, îi mulțumesc lui Catrin, fără de care acest proiect încă ar zăcea pe undeva într-un colț al minții mele, Catrin care m-a sprijinit în fiecare moment, de la început și până la sfârșit.

CUPRINS

Introducere	5
1. Noul panoptic.....	16
2. Satul global	51
3. Războaiele de software	84
4. Democrația fără șofer	124
5. Monopolizarea totală.....	155
6. Criptoanarhia	189
Concluzie: Bun venit în viitor!.....	221
Epilog: 20 de idei pentru salvarea democrației.....	239
<i>Note</i>	260
<i>Mulțumiri</i>	285

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BARTLETT, JAMIE

Oameni vs tehnologie. Internetul trebuia să ne elibereze /

Jamie Bartlett; trad. din lb. engleză: Alexandra Florescu. --

București: Nemira Publishing House, 2019.

ISBN 978-606-43-0637-1

I. Florescu, Alexandra (trad.)

821.111

Jamie Bartlett

THE PEOPLE VS TECH:

How the internet is killing democracy

(and how we save it)

Copyright © Jamie Bartlett 2018

© Nemira, 2019

Redactor: Mihaela STAN

Tehnoredactor: Magda BITAY

Lector: Roxana POPESCU

Lector de specialitate: Alexandru NEGREA

Tiparul executat de TIPOGRAFIA EVEREST

Orice reproducere, totală sau parțială,

a acestei lucrări și închirierea acestei cărți

fără acordul scris al editorului sunt strict interzise

și se pedepsesc conform Legii dreptului de autor

ISBN 978-606-43-0637-1

INTRODUCERE

În anii care vin, fie tehnologia va distruge democrația și ordinea socială așa cum le știm, fie politica își va manifesta autoritatea asupra lumii digitale. E din ce în ce mai clar că tehnologia câștigă bătălia în momentul acesta, zdrobind un oponent limitat și slăbit. Această carte explică de ce se întâmplă așa și cum putem să schimbăm rezultatul în favoarea noastră.

Prin „tehnologie” nu mă refer la toată tehnologia, desigur. Cuvântul însuși (la fel ca „democrație”) vine din contopirea a două cuvinte grecești – *technē*, care înseamnă abilitate, și *logos*, care înseamnă studiu, deci termenul aco-peră, în fapt, totul din lumea modernă. Aici nu mă refer la strung, războiul de țesut, mașina

cu motor, scannerul RMN sau avionul F16. Mă refer, în special, la tehnologiile digitale asociate cu Silicon Valley – platformele rețelelor de socializare, *big data*, tehnologia telefoniei mobile și inteligența artificială (IA) –, care domină tot mai mult viața economică, politică și socială.

E clar că, în ansamblu, aceste tehnologii ne-au ajutat să fim mai bine informați, mai sănătoși și, din anumite puncte de vedere, mai fericiți. Până la urmă, tehnologia tinde să extindă capacitățile umane, să creeze oportunități noi și să crească productivitatea. Dar asta nu înseamnă neapărat că ele sunt benefice pentru democrație. În schimbul beneficiilor greu de negat ale progresului tehnologic și al unei libertăți personale mai mari, am permis ca prea multe alte componente fundamentale ale unui sistem politic funcțional să fie subminate: controlul, suveranitatea parlamentară, egalitatea economică, societatea civilă și buna informare a cetățenilor. Iar revoluția tehnologică abia și-a luat avânt. Așa cum voi arăta mai departe, în anii următori o să vedem multe progrese spectaculoase în tehnologia digitală. Dacă rămânem pe traiectoria de azi, într-o generație sau două, contradicțiile dintre

democrație și tehnologie le vor consuma pe amândouă.

Pentru o idee pe care toată lumea pretinde că o apreciază, democrația rămâne ciudat de greu de definit. Teoreticianul politic Bernard Crick a spus, la un moment dat, că adevăratul sens al democrației „e păstrat undeva sus, în ceruri”. Mai general spus, democrația este și un principiu de autoguvernare, dar și o sumă de instituții care permit ca suveranitatea să aibă la bază poporul. Funcționarea ei diferă în spațiu și timp, dar cu siguranță cea mai funcțională și mai populară versiune este *democrația reprezentativă liberală modernă*. Când folosesc termenul „democrație” de acum înainte, la acest tip mă refer (și mă uit numai la democrațiile occidentale mature – dacă m-aș uita dincolo de ele, aș intra în cu totul alte subiecte). De obicei, această formă de democrație înseamnă că reprezentanții oamenilor sunt aleși pentru a lua decizii în numele lor și că există o serie de instituții interconectate care pun totul în funcțiune. Aici sunt incluse alegerile periodice, o societate civilă sănătoasă, anumite drepturi ale indivizilor, partide politice bine organizate, o birocrație eficientă și o mass-media independentă și vigilentă. Și nici măcar toate

astea nu sunt de ajuns: democrațiile au totodată nevoie de cetățeni implicați în societate, care cred în idealurile mai largi ale democrației: distribuirea puterii, drepturi, compromisuri și debateri informate. Democrațiile moderne stabile au în comun aproape toate aceste trăsături.

Cartea de față nu va fi încă o lamentație nesfârșită despre capitaliștii rapaci, deghizați în oameni de tehnologie cool, nici o fabulă moralizatoare despre multinaționalele lacome. Democrațiile au văzut destule din ambele categorii de-a lungul anilor. Deși există cu siguranță o contradicție atunci când scazi taxele, dar declari că le dai oamenilor mai multă putere, asta nu trădează neapărat nesinceritate. Și, la prima vedere, tehnologia e un avantaj pentru democrație. Fără îndoială, ea ameliorează și extinde sfera libertății umane și ne oferă acces la informații și idei noi. Le oferă o platformă grupurilor care până acum nu se făceau auzite deloc și creează pentru ele noi modalități de a dobândi cunoștințe și de a-și coordona acțiunile. Acestea sunt și aspectele unei societăți democratice sănatoase.

Totuși, la un nivel mai profund, cele două mari sisteme, tehnologia și democrația, sunt prinse într-un conflict grav. Ele sunt produsele

unor epoci complet diferite și funcționează după reguli și principii distincte. Mașinăria democrației a fost construită pe vremea statelor-națiuni, a ierarhiilor, a deferenței și a economiilor industriale. Trăsăturile fundamentale ale tehnologiei digitale sunt la antipodul acestui model: non-geografică, descentralizată, hrănită cu date, supusă efectelor de rețea și creșterii exponențiale. Pe scurt: democrația nu a fost gândită pentru așa ceva. Și asta chiar nu e vina nimănui, nici măcar a lui Mark Zuckerberg.

Și nu sunt nici pe departe singurul care gândește așa. Mulți dintre pionierii erei digitale au trăit să vadă cum ceea ce ei numeau cyberspațiu a ajuns în dezacord cu lumea reală. Declarația de independență a cyberspațiului, scrisă de John Perry Barlow în 1996 și adesea citată în zilele noastre, rezumă foarte bine această tensiune: „Guvernele își întemeiază puterile legitime pe aprobarea celor guvernați. Voi nu ne-ați cerut aprobarea și nici nu ați primit-o. Noi nu v-am invitat. Nu ne cunoașteți, nu ne cunoașteți nici lumea... Conceptele voastre legislative despre proprietate, libera exprimare, identitate, mișcare și context nu ni se aplică. Toate sunt bazate pe materie și aici nu există

nicio materie." Este o definiție entuziasmantă a libertății oferite de internet, care încă îi farmecă pe pasionații de lumea digitală. Dar democrația *se bazează* pe materie, pe lângă conceptele legislative despre proprietate, exprimare liberă, identitate și mișcare. Dacă treceți dincolo de evlavie corporațiilor din Silicon Valley față de interconectare, rețele și comunități globale, veți găsi un impuls antidemocratic persistent.

În paginile următoare voi arăta că există șase piloni care fac democrația să funcționeze, nu doar ca idee abstractă, ci ca un sistem funcțional de autoguvernare în care oamenii cred și pe care-l sprijină. Acești piloni sunt:

CETĂȚENI ACTIVI: cetățeni vigilenți, cu o gândire independentă, capabili de judecăți morale importante.

O CULTURĂ COMUNĂ: o cultură democratică bazată pe o realitate acceptată colectiv, o identitate comună și un spirit deschis la compromisuri.

ALEGERI LIBERE: alegeri care sunt libere, cinstite și în care oamenii au încredere.

EGALITATEA PĂRȚILOR: un nivel funcțional de egalitate, inclusiv printr-o clasă de mijloc de dimensiuni considerabile.

ECONOMIE COMPETITIVĂ ȘI LIBERTATE CIVILĂ: o economie competitivă și o societate civilă independentă.

ÎNCREDERE ÎN AUTORITATE: o autoritate suverană care poate pune în practică voința oamenilor, dar care rămâne de încredere și responsabilă în fața lor.

În capitolele următoare voi analiza acești piloni și voi explica cum și de ce sunt ei amenințați. În cazul unora, asediul a început. În cazul altora, mă voi uita puțin mai departe în timp și voi arăta că, în curând, și ei voi fi sub asediu. Indiferent că e vorba de ascensiunea mașinilor inteligente care ne limitează capacitatea de judecată morală, de reapariția triburilor politice sau de posibilitatea apariției șomajului în masă, pe măsură ce roboții hipereficienți înlocuiesc oamenii care au nevoie de pauze de lucru, democrația este sub asediu din toate părțile. Unele dintre aceste amenințări ne sunt cunoscute. Politica bazată pe furie, șomajul

sau apatia cetățenească nu constituie o noutate, deși toate iau forme noi. Dar alte amenințări sunt cu totul noi: mașinile inteligente ar putea înlocui factorii de decizie umani, transformând alegerile noastre politice în feluri pe care nu le putem înțelege încă. Algoritmi invizibili creează surse noi și opace de putere și de injustiție socială. Cu cât lumea devine mai interconectată, cu atât va fi mai ușor pentru un număr mic de actori fără scrupule să producă daune imense, rămânând uneori imposibil de pedepsit prin lege. Și nu avem nicio idee cum să rezolvăm aceste probleme.

În ultimul capitol speculez cum ar putea să se desfășoare lucrurile dacă rămânem pe drumul de acum. Nu vom fi martorii repetării unei situații similare celei din anii '30, analogia preferată a tuturor. Mai degrabă cred că democrația va ceda în moduri noi și neașteptate. Distopia iminentă de care ar trebui să ne temem este o democrație-fantomă condusă de mașini inteligente și de o elită nouă de tehnocrați „progresiști”, dar autoritariști. Iar partea cea mai proastă este că mulți vor prefera asta, pentru că le va aduce mai multă prosperitate și siguranță decât au în prezent.

Dar nu trebuie să începem să zdrobim mașinile de pe-acum. Mai întâi, pentru că suntem în plină cursă a înarmării tehnologice între societățile democratice și replicile lor, China și Rusia, și e important ca democrațiile să câștige. Iar dacă ajunge obiectul controlului democratic, revoluția tehnologică ne-ar putea transforma societățile în mii de feluri pozitive. Dar, pentru asta, și tehnologia, și democrația trebuie să se schimbe fundamental. La finalul cărții fac 20 de sugestii despre cum democrația și, mai important, fiecare dintre noi trebuie să se schimbe pentru a supraviețui într-o epocă a mașinilor inteligente omniprezente, a *big data* și a sferei publice digitale.

În acest moment ați putea crede că sunt un ipocrit, întrucât probabil am scris această carte pe un laptop, am folosit Google pentru cercetarea mea, voi posta *tweet*-uri despre data de publicare și voi spera să se vândă foarte bine pe Amazon. Toate astea sunt adevărate! Ca mulți dintre noi, simultan mă bazez pe tehnologiile despre care scriu, le iubesc și le detest. Ba mai mult, lucrez în avangarda tehnologiei și a politicii de un deceniu, la Demos, unul dintre cele mai mari grupuri de experți din Marea Britanie. De când am început

să lucrez acolo, din 2008, am scris pamflete despre cum tehnologia digitală va da un suflu nou sistemului nostru politic obosit până la disperare. Pe parcursul anilor, optimismul meu a virat spre realism, apoi s-a transformat în teamă. Acum se apropie de o panică moderată. Tot mai cred că tehnologia poate fi o forță a binelui în politica noastră – și multe dintre marile companii de tehnologie cred la fel – dar, pentru prima dată, sunt cu adevărat îngrijorat de perspectivele pe termen lung ale sistemului politic despre care Winston Churchill spunea că este „cea mai proastă formă de guvernământ, cu excepția tuturor celorlalte pe care deja le-am încercat”.

Marii pionieri ai tehnologiei sigur nu-mi împărtășesc îngrijorarea pentru că ei cred cu tărie într-o utopie tehnologică luminoasă și în capacitatea lor de a ne duce pe toți acolo. Am avut norocul să-i interviuez pe câțiva dintre ei și mi-am petrecut ceva timp chiar în Silicon Valley sau cu oamenii care trăiesc în acea lume. Din experiența mea, rareori sunt oameni răi și cei mai mulți chiar au încredere în puterea emancipatoare a tehnologiei digitale. Multe dintre tehnologiile pe care le produc sunt minunate. Dar asta le face cu atât mai potențial periculoase. La fel cum revoluționarii

francezi ai secolului al XVIII-lea credeau că pot construi o lume bazată pe principii abstracte precum egalitatea, acești utopiști de lume nouă sunt ocupați să viseze la o societate în care dictează interconectarea, rețelele, platformele și datele. Democrația (și, într-adevăr, lumea întreagă) nu funcționează așa: este lentă, ancorată în concret și presupune dezbatere. Iar orice viziune a viitorului contrară realității vieții și dorințelor oamenilor nu se poate sfârși decât cu un dezastru.

CAPITOLUL 1

NOUL PANOPTIC

Cum afectează puterea datelor
liberul-arbitru

Trăim cu toții într-un uriaș panoptic de reclame care ne hrănesc dependența de dispozitive; sistemul colectării de date și al predicției e doar cea mai recentă iterație dintr-o lungă istorie a eforturilor de a ne controla; un sistem care devine tot mai avansat pe zi ce trece, cu consecințe grave privind posibile manipulări, o perpetuă distragere a atenției și o lentă erodare a liberului-arbitru și a autonomiei.

Miturile fondatoare sunt importante pentru orice industrie. Acestea dau formă felului în care companiile se văd și reflectă cum ar vrea să fie văzute de alții. Mitul fondator pentru rețelele de socializare afirmă că sunt urmașele „culturii hackerului” – adresa sediului Facebook este Hacker Way nr. 1 –, care le leagă de cei care încălcă regulile, precum Kevin Mitnick, care accesa ilegal telefoanele în anii '80, membrii Clubului Homebrew¹, care urau birocrăția și iubeau computerele, și chiar genii ale matematicii, ca Alan Turing sau Ada Lovelace.

Dar Google, Snapchat, Twitter, Instagram, Facebook și restul au încetat de mult timp să fie doar companii de tehnologie. Sunt și companii de publicitate. Aproape 90% din veniturile Facebook sau Google provin din vânzarea de publicitate. Practic, nucleul întregii industrii a rețelilor de socializare este furnizarea de servicii gratuite în schimbul datelor personale, pe care

¹ Homebrew Computer Club este numele unui „club” informal al pasionaților de tehnologie și computere din California, înființat în 1975, din care au făcut parte mulți dintre cei care au pus bazele industriei din Silicon Valley (n. tr.).

companiile le pot folosi pentru ca reclamele să ajungă la diverse tipuri de public-țintă.¹

Asta denotă o filiație foarte diferită și mult mai puțin fermecătoare: decenii întregi de efort depus de oameni din publicitate și de psihologi în costume ca să descopere misterele procesului de decizie al oamenilor și ca să localizeze butonul „Cumpără!” situat pe undeva în lobul frontal. O poveste fondatoare mai convingătoare s-a desfășurat în primii ani ai psihologiei americane, care a devenit o disciplină academică serioasă acum un secol, odată cu începuturile culturii consumului în masă. Psihologia era în dezvoltare în Europa, mai ales în Germania, de câțiva ani și a ajuns în SUA înainte de Primul Război Mondial. Dar ramura americană s-a îndepărtat

¹ În 2017, 95 de miliarde de dolari din venitul total al Google de 111 miliarde au provenit din publicitate, iar proporția e similară pentru Facebook, Twitter sau Snapchat. Sigur că, într-un fel, ne-am asumat cu toții asta: am dat la schimb datele noastre pentru servicii gratuite. Lași oamenii să te spioneze și ei îți oferă gratis un serviciu incredibil. Dar acest schimb e cumva unilateral. Aproape nimeni nu citește vreodată termenele și condițiile pe care le bifează, pentru că sunt lungi și inteligibile doar pentru un avocat cu pregătire în inginerie software și care are de pierdut o zi pe săptămână. Acum câțiva ani, o firmă britanică a inclus o clauză care cerea acordul pentru a-ți „revendica sufletul nemuritor acum și pentru totdeauna” și nimeni nu a observat.

de fascinația europeană pentru fantezii precum „liberul-arbitru” sau „minte”. Dezvoltată de pionieri ca James Cattell sau Harlow Gale, psihologia se concentra să afle cum să transforme procesul de decizie într-o știință serioasă care să poată fi folosită în afaceri (1).

În 1915, John Watson a devenit președintele Asociației de Psihologie Americană. El afirma că întregul comportament uman este, fundamental, produsul unor stimuli exteriori măsurabili și, în consecință, poate fi înțeles și controlat prin studiu și experiment. Această abordare a rămas cunoscută drept behaviorism și a fost popularizată mai târziu prin lucrările lui B.F. Skinner. Promisiunea unor oameni influențabili a atras ca un magnet companiile care sperau să vândă produse, iar behaviorismul s-a răspândit în lumea corporațiilor ca un virus. Ani în șir, companiile, încurajate de Watson și de alții, au crezut că dețin puteri dumnezeiești asupra dorințelor, a speranțelor, a fricilor și, bineînțeles, asupra obiceiului de cumpărare. Behaviorismul a ieșit din modă într-o oarecare măsură în anii 1920, odată cu apariția cercetării statistice de piață (care, comparativ cu behaviorismul, urmărea chiar să le pună întrebări oamenilor). Dar, împreună,